

РАДОМИР НИКОЛИЋ:

МАНАСТИР КРЕПИЧЕВАЦ

Област источне Србије за историју средњовековне културе на Балкану још увек је недовољно проучена. Удаљена од главних политичких и економских магистрала, ова област је у средњем веку била махом издвојена од великих догађаја. Њена судбина као да је била више везана за последице бурних збивања и за сам народ.

Проницљиви Немањићи усмеравали су своју политичку концепцију у продирању ка југу — долином Вардара. Њихови наследници били су више у положају да се бране од Турака и да штите оно што су наследили и задобили. Зато у области источне Србије у време независности српске средњовековне државе није ни било великих стваралачких подухвата.

Јачање суседне средњовековне државе Влашке и све већа моћ богатства влашких и молдавских бољара омогућили су да се добар део источне Србије крајем XV и током XVI века нађе под заштитом ових нових господара. Њихова дарожљивост није била мала. Особита пажња према старој српској култури, коју су они неговали, била је од значаја за многе споменике наше прошлости.

У то доба између Тимока и Мораве, у питомих и шумовитим пределима, градиле су се скромне за-

дужбине, које народна традиција најчешће везује за Радул-бегу (1499—1508. г.). Међу њима је и манастир Крепичевац.

Историјски извори готово ништа не казују о овом манастиру. Први помени о њему су углавном из новијег доба. Заслужни истраживач XIX века М. Ђ. Милићевић могао је само да забележи легенду о тој старини — о хајдуку који је убио владикау, и између осталих цркава подигао Крепичевац и Лапушњу. Исто тако забележио је и предање по коме је Крепичевац подигао унук Радул-бегу. Једно је по све сигурно забележено у народном приповедању, а то је да између зидања Крепичевца и Лапушње није протекао дужи временски период. Засад остаје нејасно зашто је М. Ђ. Милићевић саопштио да се у унутрашњости цркве налази живопис из 1761. године и да се испод њега виде старе фреске из непознатог доба. Данас се ни један фрагмент живописа из XVIII века не може сагледати. Не зна се да ли је он уништен у новије време. Можда уопште није ни постојао, већ је неком омашком споменут. Будућа шира истраживања свакако ће поузданије одговорити на ово питање.

Црква манастира Крепичевца је омања праћевина с тролисном основом која је свакако настала

Крепичевац — Ктитор Георгије с моделом цркве

под утицајем архитектуре моравске школе. Зидана је од камена и омалтерисана. Судећи по очуваним фрагментима фресака на западној фасади могло би се претпоставити да је црква била и споља украшена фрескама. Грађевина је вероватно била обновљена у XIX веку. Трагови ове обнове јасно се огледају на спољним зидовима. На необично ретком моделу цркве, који држи ктитор са фреске, у припрати, уочава се знатно узвишен западни део храма. У цркви се очувала и првобитна розета од белог мермера, украшена флоралним орнаментом у плиткој пластици. Она је по свој прилици била на поцу код амвона. Карактеристично је да идентична орнаментика са ове розете постоји и на розетама са амвона у овчарско-кабларским манастирима. Архитектонска испитивања вероватно ће моћи да донесу драгоцене податке о променама на архитектури овог изузетног објекта, као и о другим елементима за свестраније сагледавање њене целине.

Али за науку је далеко вредније преостало фреско-сликарство манастира Крепичевца. У њему се изванредно сачувала једна од најкаснијих средњовековних ктиторских композиција у Србији. Због те композиције, а и њене посебне уметничке вредности, манастир Крепичевац се убраја међу значајније споменике културе.

Ктиторска композиција се налази на северном зиду припрате, у првој, доњој зони. На њој је приказан ктитор Георгије, Јанов син, који држи модел цркве. До њега је његова жена Зора, а до ње вероватно њихов син, Манојло. Све насликане личности обучене су у богати костим свога доба. Најдужи натпис крај њихових портрета, разумљиво, налази се

код ктитора. Он гласи: Прими моление раба својего, о пречистаја, малоје сије потштаније Георгија, Јанов син. Судећи по скупоценом оделу на портретисаним личностима, ктитор Крепичевца био је највероватније неки истакнути локални господар. У натпису разореног манастира Лапушње из 1501. године помиње се, одмах иза Радул-бега, жупан Георгије, велики паркалаб. Ову задњу реч наши преписивачи овог натписа нису разумевали, па су зато обично иза ње знаком питања указивали на нејасност њеног значења за њих (в. Љ. Стојановић, Записи и натписи). Међутим, ова реч је румунског порекла и означава високу титулу (начелник округа). Сва је вероватноћа да се у Лапушњи помиње ктитор Крепичевца. Можда ће каснија проучавања румунских извора из краја XV и почетком XVI века мало више осветлити историјску улогу овог жупана из зајечарског округа. Његов сјајан портрет не открива пред нама само племенитог и високородног властелина, већ и одважног и енергичног предузимача, кога су Турци свакако морали да поштују. Извесне стилске особености ктиторовог портрета, као и чланова његове породице, а нарочито изврсна моделација њихових ликова, указују да се ради о сликарству које је израсло на старим српским уметничким традицијама. Умни и одважни лик ктиторове жене, Зоре, бриљантно је насликан, и он се у антологији српских историјских портрета својом изузетном ликовном визијом уочљиво издваја.

Осим ктиторске композиције сачувале су се у доњој зони унутрашњости цркве и неколико фигура светитеља (арханђела Михаила, св. Пахомија, св. Константина и Јелене, св. Марије Египћанке). У ол-

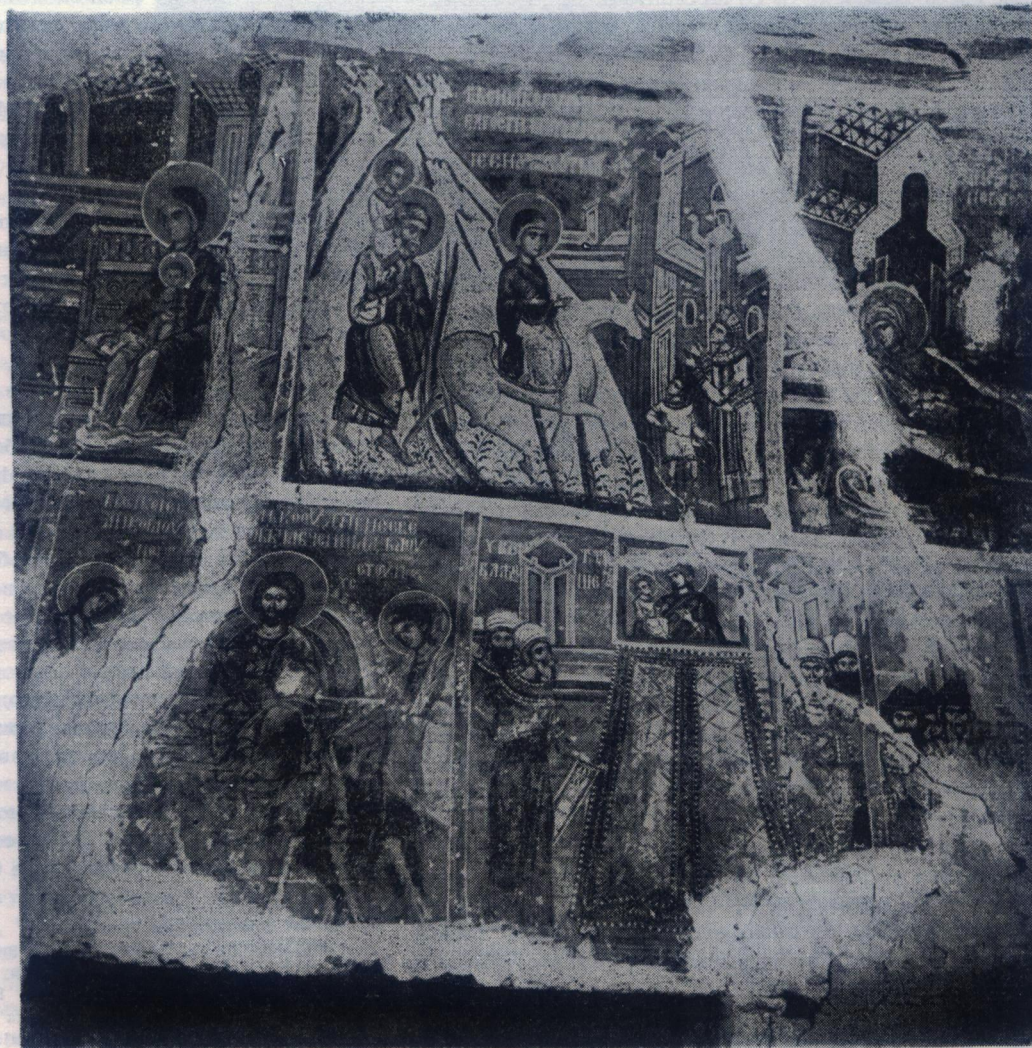
тару је једино сачувана композиција Визије св. Петра Александријског. У ниши јужног зида наоса, испред иконостаса, насликана је смрт једног монаха, свакако локалног светитеља.

Од композиција из Христовог и Богородичиног живота остало је само неколико. Оне се налазе у припрати и заузимају другу и трећу зону. Међу њима се посебно својом топлином и непосредношћу издваја композиција Бекства у Елипат. На источном зиду припрате, у ниши, изнад улаза у наос, насликана је композиција Дејисис (Христос на престолу, лево стоји Богородица, а десно св. Јован). На западном зиду, споља, у ниши изнад улаза у цркву, насликано је погрсење Богородице с дететом.

Површина преосталог фреско-сликарства у манастиру Крепичевцу је скромна. Неколико светитељских фигура, неколико композиција и три сјајна световна портрета — ктитора, његове жене и сина му. Иако у тој мери сачувано, оно се довољно јасно представља својим оригиналним уметничким изразом и својом изразитом индивидуалношћу. Крепичевске фреске су свакако дело једног од оних ретких српских зографа, који су крајем XV века упорно настављали стваралачку уметничку традицију из доба независности српске средњовековне државе, бранећи и чувајући њен животворни ток, да би се могла што лепше и светлије сагледати. У поређењу са сликарством тога доба из Влашке и Молдавије, живопис Крепичевца се уверљиво намеће својим посебним уметничким изразом. Он се никако не би могао уврстити у групу румунског фреско-сликарства XV—XVI века. Изгледа да се то већ сада с правом може подвући.

Манастир Крепичевац тек очекује своју историју. Било би неопходно потребно да се на цркви предузму конзерваторски радови како би се архитектура, а посебно фреске обезбедиле од даљег пропадања. (Зашто је у овом делу Србије толико запуштених цркава и манастира?) Племенито „потштаније“ (труд) ктитора Георгија је у сенци уметности Немањића и деспота Стефана. Можда је зато Крепичевац и стидљиво крио своје лепе дарове свету које тек сада откривамо.

Крепичевац — Западни зид припрате

Крепичевац — Западни зид припрате